

ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ

Николюк О.М., кандидат економічних наук, доцент
Житомирський національний агроекологічний університет

Анотація. Запропоновано оцінку конкурентоспроможності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств на основі застосування методу головних компонент. Проведено порівняльний аналіз конкурентоздатності сільськогосподарських товаровиробників України та Китаю. Здійснено аналіз інноваційної активності Китаю та України як основи конкурентоздатності сільського господарства у сфері виробництва.

Ключові слова: конкурентоспроможність, оцінка конкурентоспроможності, метод головних компонент, інноваційна діяльність.

Аннотация. Предложена оценка конкурентоспособности производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий на основе применения метода главных компонент. Проведен сравнительный анализ конкурентоспособности сельскохозяйственных товаропроизводителей Украины и Китая. Осуществлен анализ инновационной активности Китая и Украины как основы конкурентоспособности сельского хозяйства в сфере производства.

Ключевые слова: конкурентоспособность, оценка конкурентоспособности, метод главных компонент, инновационная деятельность.

Abstract. The estimation of the entities' competitiveness provides a quantitative comparison the competitiveness factors of the firm and its competitors. The key factors of competitiveness include competitive advantages of the production. One of the most popular modern methods for estimating the competitiveness is the principal component analysis. This method may be used only if there is the access to necessary information about the results of the competitor's activity. Among the competitors of Ukrainian producers of wheat, potatoes, vegetables, pig meat and cow milk emphasized Chinese manufacturers. The results of evaluating determined that during 2009–2013 Chinese producers were taking stable leading position. The stable outsiders are the agrarian entities of Nikolaev, Odessa and Zaporizhye Oblasts. The negative trends in competitiveness changes also are characteristic for the entities of Kherson and Ivano-Frankivsk Oblasts which worsened their competitive position significantly. It caused by the low innovation activity of the domestic agrarian entities. Instead, the agricultural entities of Zhytomyr and Lviv Oblasts have positive dynamics of the competitiveness within the production sphere. Also during 2009–2013 Ukrainian entities approached to the level of Chinese competitors an average of 84%. Among the main reasons for the backlog of domestic agricultural enterprises in the level of competitiveness of agricultural production is extremely low level of innovative activity.

Key words: competitiveness, competitiveness estimation, principal component analysis, innovative activity.

Постановка проблеми. Оцінка конкурентоспроможності підприємства передбачає кількісне порівняння показників-факторів конкурентоздатності господарства та його конкурентів. До факторів конкурентоспроможності належать конкурентні переваги сфер ресурсного забезпечення, виробництва та збуту. У сільському господарстві ключовими є переваги у виробничій сфері, які, передусім, проявляються у здатності сільськогосподарських підприємств забезпечувати як мінімум не нижчі рівні врожайності та продуктивності сільськогосподарських тварин, ніж у конкурентів.

У теперішніх умовах, коли Україна втратила російські ринки збуту сільськогосподарської продукції, вітчизняні товаровиробники змушені завойовувати інші зовнішні ринки, насамперед, європейські. Одним із найбільш крупних світових виробників сільськогосподарської продукції та потужним конкурентом України є Китай, який значну частку виготовленої продукції експортує. Враховуючи зазначене, оцінка конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у межах виробництва (тобто здатності підприємств формувати та утримувати конкурентні переваги у виробничій сфері) слід розглядати як невід'ємну процедуру оцінки конкурентних позицій вітчизняних господарств.

Аналіз останніх досліджень. Питанню оцінювання конкурентоспроможності підприємства присвячена велика кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед класиків теорії конкурентоспроможності, які досліджували проблеми її кількісного вираження, слід виділити І. Кокбурна, М. Портера, К. Прахалада, Г. Хамела, Р. Хендерсон та ін. Значний внесок у розробку методології дослідження конкурентних позицій фірми здійснено такими вченими як Г. Азоєв, П. Зав'ялов, В. Павлова, Р. Фатхутдінов, О. Юданов та ін. Наразі все більшої популярності в якості методичної бази оцінювання конкурентоздатності набувають методи багатовимірного аналізу, серед прихильників якої можна виділити О. Янкового, А. Кендюхова, В. Плюту, Д. Радуюла та ін. У дослідженні метод головних компонент пропонується використовувати як метод порівняльного аналізу конкурентних позицій сільськогосподарських товаровиробників України та Китаю.

Мета і методика дослідження. Метою дослідження є порівняльна оцінка рівнів конкурентоспроможності вітчизняних та китайських сільськогосподарських товаровиробників. У процесі оцінювання використано метод головних компонент, який дає змогу визначити узагальнений латентний показник конкурентоспроможності. Оцінювання методом головних компонент здійснюється за такою схемою: 1) виділення показників, які визначено факторами конкурентоспроможності; 2) стандартизація значень цих показників [3, с. 59–60; 1, с. 144]; 3) побудова кореляційної матриці стандартизованих величин із подальшою перевіркою значущості отриманих парних коефіцієнтів кореляції; 4) визначення власних значень кореляційних матриць, відсоток загальної дисперсії та факторні навантаження (із застосуванням модуля табличного процесора *Statistica 6.0* «Факторний аналіз»); 5) обчислення головних компонент, які характеризуються найбільш впливом на загальну варіацію всіх виділених чинників конкурентоспроможності. Значення головної компоненти ототожнюється із рівнем конкурентоспроможності об'єкта оцінювання, який визначає його рейтинг у досліджуваній сукупності.

Результати досліджень. З метою поглибленого порівняльного аналізу здатності вітчизняних сільськогосподарських підприємств формувати конкурентні переваги у порівнянні із китайськими товаровиробниками оцінку конкурентоспроможності здійснено у розрізі областей України. В якості факторів конкурентоспроможності виділено урожайність культур та продуктивність тварин, які вітчизняні суб'єкти підприємництва або вже експортують, або які є потенційно експортоспроможними: x_1 – рівень врожайності пшениці; x_2 – рівень врожайності картоплі; x_3 – рівень врожайності овочів; x_4 – середньорічний удій молока; x_5 – середньодобовий приріст м'яса свиней. Встановлено, що між рядом показників існує тісний кореляційний зв'язок.

У цілому за результатами оцінювання встановлено, що китайські товаровиробники протягом 2009–2013 рр. мали стійкі позиції лідера (табл. 1). Це ж стосується сільськогосподарських підприємств Київської області. До стійких аутсайдерів належать господарства Миколаївської, Одеської та Запорізької областей. Також негативні тенденції зміни рівня конкурентоспроможності у сфері виробництва спостерігаються у господарствах Херсонської та Івано-Франківської областей, які значно погіршили свої конкурентні позиції. Натомість, позитивною динамікою характеризується товаровиробники Житомирщини та Львівщини.

Таблиця 1

**Рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств
України та Китаю у межах сфери виробництва**

Region	Рік									
	2009		2010		2011		2012		2013	
	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг
Китай	5,11	1	14,64	1	6,74	1	5,84	1	15,18	1
АРК	-2,93	15	7,88	14	4,14	3	0,77	17	10,73	19
Вінницька	-2,46	9	9,93	4	3,76	5	2,39	12	13,06	5
Волинська	-3,05	19	9,49	6	1,86	16	2,63	10	11,51	15
Дніпропетровська	-2,17	7	8,23	12	2,34	13	-0,16	22	11,64	13

Продовження таблиці 1

Регіон	Рік									
	2009		2010		2011		2012		2013	
	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг	головна компонента	рейтинг
Донецька	-2,82	13	7,50	17	3,28	8	1,41	16	10,45	21
Житомирська	-3,57	24	10,11	2	1,09	20	3,18	8	13,20	4
Закарпатська	-3,99	26	6,31	23	0,62	24	1,88	15	10,87	17
Запорізька	-3,31	22	6,03	25	1,39	18	-0,15	21	8,54	25
Івано-Франківська	-2,83	14	7,43	19	4,35	2	3,63	5	10,49	20
Київська	-1,85	2	9,98	3	2,55	11	3,99	4	14,15	2
Кіровоградська	-2,76	11	6,14	24	1,41	17	-0,08	20	9,68	24
Луганська	-3,40	23	6,59	22	0,02	26	0,07	19	11,16	16
Львівська	-3,27	21	8,77	10	1,26	19	4,06	3	12,27	9
Миколаївська	-2,94	16	7,32	20	0,76	23	-1,33	26	9,86	23
Одеська	-3,85	25	7,50	18	0,47	25	-0,56	24	7,96	26
Полтавська	-1,95	3	8,16	13	2,89	10	2,28	14	13,33	3
Рівненська	-3,09	20	9,15	9	1,96	15	-0,67	25	11,60	14
Сумська	-2,81	12	7,52	16	0,99	21	2,30	13	12,26	10
Тернопільська	-2,27	8	9,22	8	3,10	9	3,33	7	12,01	11
Харківська	-1,98	5	5,78	26	2,48	12	0,68	18	10,73	18
Херсонська	-2,04	6	7,87	15	2,31	14	-0,30	23	10,42	22
Хмельницька	-2,59	10	9,83	5	3,64	7	4,24	2	12,87	6
Черкаська	-1,95	4	8,59	11	3,69	6	2,50	11	12,78	8
Чернівецька	-2,98	17	9,26	7	3,84	4	3,44	6	12,78	7
Чернігівська	-3,01	18	7,09	21	0,82	22	2,72	9	11,94	12

Примітка: розраховано за даними Державної служби статистики України [2] та Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН [4].

Слід також відмітити, що вітчизняні сільськогосподарські підприємства поступово скорочують розрив у рівні конкурентоспроможності із китайськими виробниками (табл. 2). Зокрема господарства України протягом 2009–2013 рр. наблизились до рівня китайських конкурентів у середньому на 84 %. Найбільше скорочення розриву спостерігається у господарствах Київської області (95 %).

Серед основних причин відставання вітчизняних сільськогосподарських підприємств у рівні конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції є надзвичайно низький рівень їх інноваційної активності. На відміну від Китаю, який за результатами оцінки глобального індексу конкурентоспроможності у сфері інновацій у 2014 році посідав 32 місце, Україна у рейтингу перебувала на 81 позиції [5]. Особливо несприятливою є ситуація із закупівлею державою технологій та трансфером технологій. За цими критеріями вітчизняна економіка посіла 127 та 123 позиції, тоді як Китай – 10 та 81, відповідно. Крім того, за рівнем освоєння компаніями технологій Китай був 23, а Україна – 100. Очевидно, що наведені показники значною мірою характеризують і ситуацію у сільському господарстві обох країн. Однак, за науковим потенціалом досліджуваних країн перебувають практично у рівних умовах. Зокрема за критерієм конкурентоспроможності у межах забезпеченості науковим персоналом (як основи інноваційної діяльності) у 2014 році Україна посіла 48 місце, а Китай – на 43. Відповідно, використовуючи досвід Китаю у сфері розвитку інновацій та їх впровадження у т. ч. сільське господарство, вітчизняні сільськогосподарські підприємства можуть суттєво збільшити рівень ефективності та конкурентоспроможності виробничої діяльності за рахунок підвищення рівнів врожайності та продуктивності сільськогосподарських тварин.

Таблиця 2

Рівень відставання вітчизняних сільськогосподарських підприємств від товаровиробників Китаю за рівнем конкурентоспроможності у виробничій сфері

Регіон	Відхилення рівнів конкурентоспроможності від позицій лідера, %					Відхилення 2013 року від 2009 року, в. п.
	2009	2010	2011	2012	2013	
АРК	-157,47	-46,17	-38,62	-86,88	-29,31	-81,39
Вінницька	-148,18	-32,18	-44,20	-59,12	-13,96	-90,58
Волинська	-159,75	-35,19	-72,43	-54,94	-24,20	-84,85
Дніпропетровська	-142,56	-43,80	-65,35	-102,71	-23,30	-83,66
Донецька	-155,20	-48,76	-51,36	-75,83	-31,19	-79,90
Житомирська	-169,99	-30,93	-83,84	-45,50	-13,06	-92,32
Закарпатська	-178,17	-56,92	-90,85	-67,85	-28,41	-84,06
Запорізька	-164,76	-58,82	-79,42	-102,57	-43,72	-73,46
Івано-Франківська	-155,39	-49,24	-35,58	-37,80	-30,92	-80,10
Київська	-136,30	-31,82	-62,14	-31,73	-6,76	-95,04
Кіровоградська	-153,99	-58,09	-79,10	-101,35	-36,21	-76,49
Луганська	-166,63	-54,98	-99,63	-98,80	-26,51	-84,09
Львівська	-164,05	-40,12	-81,32	-30,51	-19,20	-88,30
Миколаївська	-157,66	-49,98	-88,76	-122,70	-35,07	-77,76
Одеська	-175,33	-48,80	-93,07	-109,67	-47,56	-72,87
Полтавська	-138,13	-44,29	-57,22	-60,98	-12,20	-91,17
Рівненська	-160,48	-37,49	-70,99	-111,53	-23,59	-85,30
Сумська	-155,08	-48,63	-85,30	-60,70	-19,23	-87,60
Тернопільська	-144,52	-37,06	-54,07	-43,05	-20,91	-85,53
Харківська	-138,75	-60,52	-63,24	-88,41	-29,31	-78,88
Херсонська	-139,89	-46,26	-65,74	-105,18	-31,35	-77,59
Хмельницька	-150,65	-32,86	-46,10	-27,37	-15,25	-89,88
Черкаська	-138,17	-41,32	-45,31	-57,22	-15,84	-88,54
Чернівецька	-158,28	-36,78	-43,00	-41,07	-15,82	-90,00
Чернігівська	-158,98	-51,56	-87,79	-53,46	-21,36	-86,56
У середньому по Україні	-154,74	-44,90	-67,38	-71,08	-24,57	-84,24

Висновки та пропозиції. Однією із обов'язкових умов забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання є моніторинг її рівня на основі аналізу результатів оцінки конкурентоздатності, яку доцільно здійснювати за допомогою методу головних компонент. Здатність вітчизняних сільськогосподарських підприємств конкурувати на світових ринках пшениці, картоплі, овочів, свинини та молока значно нижча, ніж у китайських конкурентів через низький рівень врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин на території України. Як наслідок, собівартість вітчизняної сільськогосподарської продукції є вищою, а рівень конкурентоспроможності, навпаки, менший. Водночас, позитивним є суттєве скорочення розриву у рівні конкурентоздатності виробничої сфери українських товаровиробників, що свідчить про об'єктивну можливість покращення конкурентних позицій України відносно КНР – одного із найбільших експортерів згаданих видів сільськогосподарської продукції. У процесі активізації виявленої позитивної тенденції як вітчизняним підприємствам, так і державі загалом необхідно враховувати високий те, що китайська економіка порівняно із Україною характеризується високим рівнем інноваційної активності при практично однаковому науковому потенціалі.

Список використаних джерел

1. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення / за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.
2. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік : статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – Джерело доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Пошивалова О. В. Застосування статистичних методів щодо оцінки роботи персоналу митної служби / О. В. Пошивалова, В. П. Пошивалов, М. В. Терещенко // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Технічні науки. – 2012. – № 1. – С. 58–63.
4. FAOSTAT : Food and Agricultural Organization of United Nations [Online]. – Available from : <http://faostat.fao.org/site/291/default.aspx>.
5. The Global Competitiveness Report 2014–2015 : Inside Report / World Economic Forum. – Edit. by K. Schwab. – Geneva : World Economic Forum, 2014. – 548 p.

References

1. Competitiveness: assessment of the level and direction of increasing (2013). Edit. by O. Yankovy [Konkurentospromozhnist pidpryyemstva: ocinka rivnya ta napryamy pidvyshhennya. Za zag. red. O. Yankovogo], Atlant, Odesa, 470 p.
2. Key economic indicators of agricultural production in the agricultural enterprises for 2014: Statistical Bulletin (2015) [Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnycztva produkciyi silskogo gospodarstva v silskogospodarskyx pidpryyemstvax za 2014 rik : statystychnyj byuleten], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, Kiyv, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Poshyvalova O. V., Poshyvalov V. P., Tereschenko M. V. (2012), The application of statistical methods for estimation of the Customs' activity. [Zastosuvannya statysty`chnyx metodiv shhodo ocinky roboty personalu mytnoyi sluzhby], Visnyk Akademiyi mytnoyi sluzhby Ukrayiny, Ser. : Texnichni nauky, No. 1, pp. 58–63.
4. FAOSTAT : Food and Agricultural Organization of United Nations, available at: <http://faostat.fao.org/site/291/default.aspx>.
5. The Global Competitiveness Report 2014–2015 : Inside Report (2014) Edit. by K. Schwab, World Economic Forum, Geneva, 548 p.